

Lingvistik II

Syntax och morfologi, lexikon och ordklasser

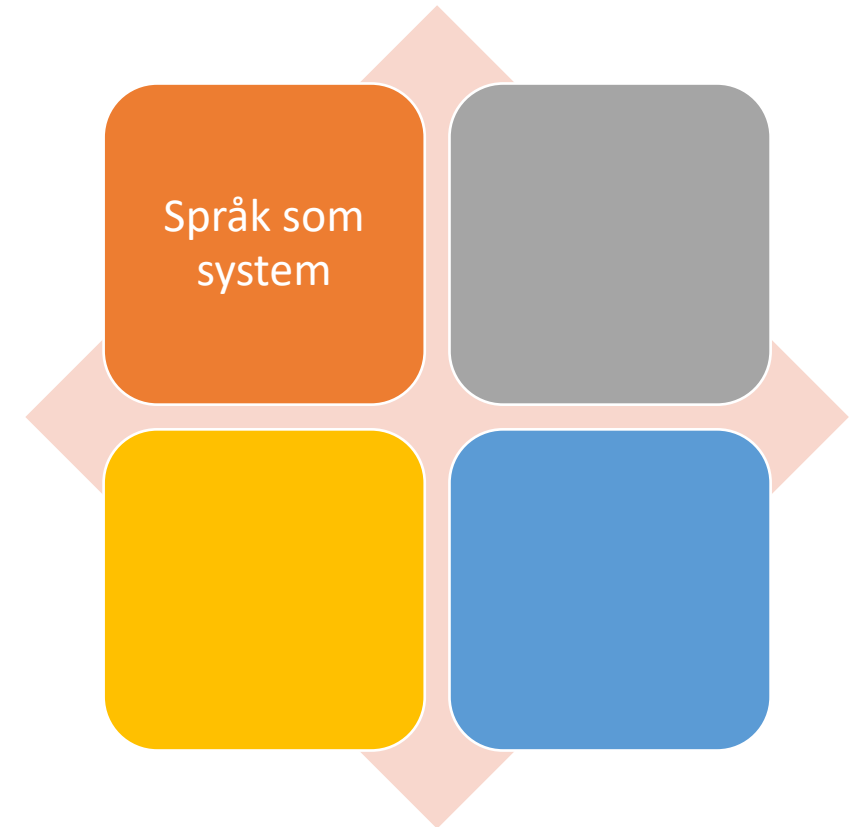
(baserat på material från Mikael Svensson)

Dagens föreläsning

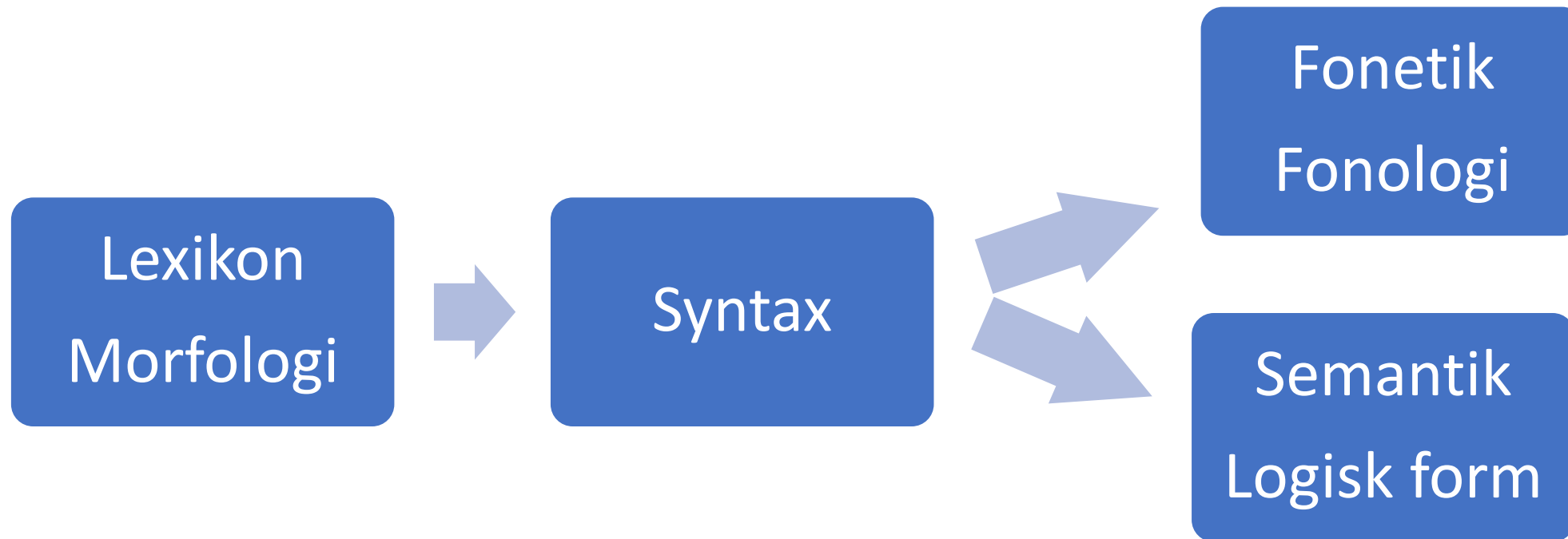
- Morfologi och syntax: en introduktion
- Det mentala lexikonet
- Ord
- Ordklasser
 - Öppna ordklasser
 - Slutna ordklasser

Språk som system

- **Fonetik/fonologi:** De olika språkljuden och hur de kombineras till betydelseelement (morfem)
- **Lexikon/morfologi:** de olika betydelseelementen och hur de kombineras till oberoende språkenheter (ord)
- **Syntax:** principerna för hur ord byggs ihop till större strukturer som fraser och satser ingår i
- **Semantik:** kunskapen om hur de enskilda morfemens betydelse och principerna för hur morfemens betydelse tillsammans med deras syntaktiska relationer bildar satsers betydelse

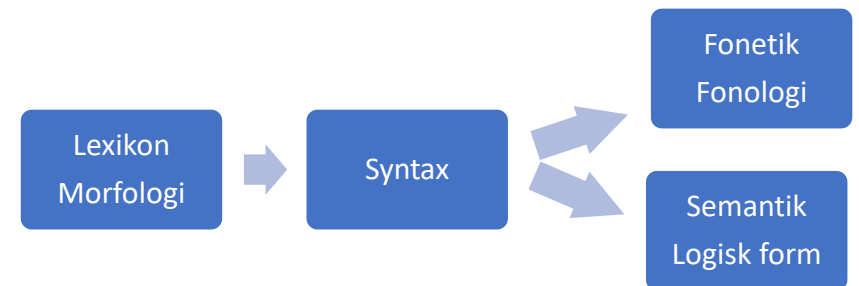

Modell för språklig kompetens (Chomsky, 1995)

Modell för språklig kompetens (Chomsky, 1995)

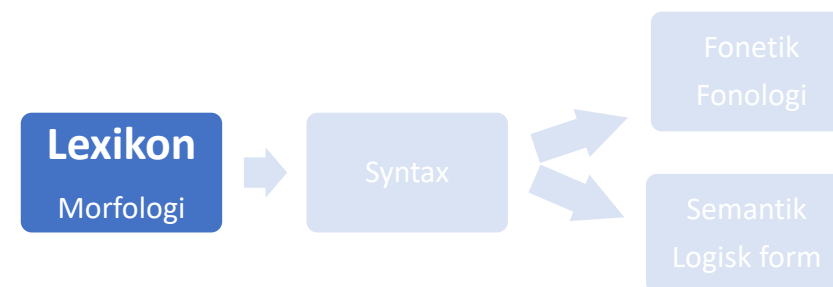
- Lexikonet lagrar 'lögn' och '-aktig'
- Morfologin skapar 'lögnaktig'

Det mentala lexikonet

Mentala lexikonet

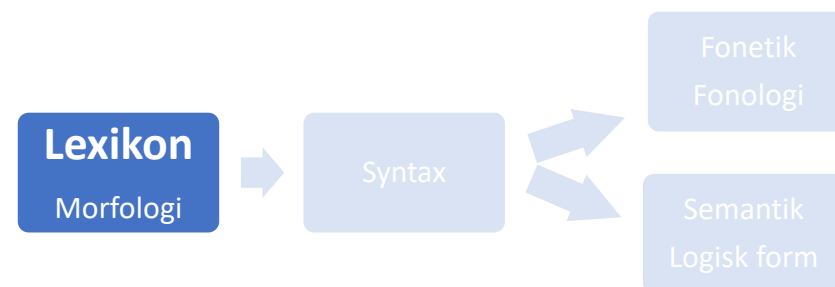
- Individen har ett begränsat antal ord
 - 30,000–50,000 ord
- Ordens form är konventionaliserat
 - *Vache* (franska), *lehmä* (finska), *ayelada* (grekiska), *ngombe* (kikyuy)
- Lexikonet kopplar form till betydelse

Mentala lexikonet

Men det verkar också finnas mer information.

- *Vad rimmar på 'figur'?*
- *Vad är synonymmer till 'dålig'?*
- *Vad är motsatsen till 'pratsam'?*
- *Det var en jävligt schysst chaffis.
Det var en utomordentligt trevlig chaufför.*

Språkproduktionsfel

- Sammansmältningar
 - *At the end of today's lection (lecture/lesson)*
- Ersättningar
 - *Don't burn your toes (fingers)*
 - *I just put it in the oven at a very low speed (temperature)*
- Utbytta ord
 - *This spring has a seat in it (this seat has a spring in it)*

Ord

Vad är ord?

Språket lever

Advent
Djävul
Kyrka
Präst
Barmhärtighet
Samvete
Tålamod

Arbete
Tröja
Snickare
Fönster
Borgmästare
Herre
Skomakare
Betala
Mynt
Källare
Trappa

Ateljé
Byrå
Medaljong
Möbel
Maskerad
Divan
Frisyr
Jargong
Journalist

Jazz
Rap
Jeans
Image

Nyordslista

- alkohol
- datorporr, nätporr
- elektronisk tidning
- genmanipulerad
- hajp, hype
- komma ut [ur garderoben]
- pogs
- rättvisemärke
- webb, World Wide Web, www

Nyordslista

- alkohol
- datorporr, nätporr
- elektronisk tidning
- genmanipulerad
- hajp, hype
- komma ut [ur garderoben]
- pogs
- rättvisemärke
- webb, World Wide Web, www

1996

Nyordslista

- alternativa fakta
- cringe
- dabba
- fidget spinner
- fejkade nyheter
- killgissa
- #metoo
- kombucha
- sekundärkränkt

Nyordslista

- alternativa fakta
- cringe
- dabba
- fidget spinner
- fejkade nyheter
- killgissa
- #metoo
- kombucha
- sekundärkränkt

2017

Nyordslista

- coronahälsning
- covid-19
- hobbyepidemiolog
- immunitetspass
- klustersmitta
- lesserwisser
- social distansiering
- superspridare
- zoombombning

Nyordslista

- coronahälsning
- covid-19
- hobbyepidemiolog
- immunitetspass
- klustersmitta
- lesserwisser
- social distansiering
- superspridare
- zoombombning

Nyordslista

- permakris
- kamikazedrönare
- valförnekare
- sporttvätt
- smygflation
- epadunk
- energikrig
- autokratisering
- spökflyg

Nyordslista

- permakris
- kamikazedrömare
- valförnekare
- sporttvätt
- smygflation
- epadunk
- energikrig
- autokratisering
- spökflyg

2022

Hur bildas nya ord?

- Lånord, lånöversättning
- Sammansättning, *blending*
- Förkortning
- *Conversion*
- *Coinage*, akronymer
- *Derivation*

Rindfleischetikettierungsüberwachungsaufgabenübertragungsgesetz
Cattle marking and beef labeling supervision duties delegation law

Vad är ett ord?

preska, fjånt, alpunstropp, fentrulisk, alkerisk, filanbust, trempig

Ordigenkänningstest

Exempel

DESK

SJMF

SJIF

SAJF

SARF

Ordigenkänningstest

Stimulus	Exempel	Reaktionstid (medelvärde)
Ord	DESK	708 ms
Icke-ord (ej uttalbart)	SJMF	607 ms
Icke-ord (onset ej uttalbart)	SJIF	644 ms
Icke-ord (coda ej uttalbart)	SAJF	680 ms
Icke-ord (uttalbart)	SARF	746 ms

Vad är ett ord? Två kriterier.

1. Ljudformen

- *lsk* i svenskan? Ja, **i vissa kombinationer**
 - /falsk/, /älskar/
- *skulp, trusig,...*

2. Satsstrukturella egenskaper

- *Jag köpte bilen.*
- *Bilen är snabb.*
- **Bil är snabben.*

Bilens reservdelar

Bilen som jag köptes reservdelar

Reglerna för hur ord kombineras är beroende av de grammatiska egenskaperna hos ett ord och **ord med samma grammatiska egenskaper tillhör samma ordklass**

Ordklasser

Ordklass, kriterier

- Betydelsekriteriet
 - Böjningskriteriet (morfologikriteriet)
 - Funktionskriteriet
-
- Han mötte Lisa igår.
 - Han och Lisa hade ett möte.

Ordklasstyper

Öppna ordklasser (innehållsord)

- *bil, riktning, hamna, dike, köra, sten*
- Relativt betydelserika
- Betecknar personer, saker, egenskaper, handlingar
- Ständigt expanderande

Slutna ordklasser (funktionsord)

- *en, på, måste, och, mot*
- Relativt betydelsefattiga
- Betecknar relationer eller mer abstrakta grammatiska betydelser
- Mer eller mindre konstanta (*hen* är ett undantag)

Kokt fisk och grönsaker som växt ovan jord är kanske de bästa alternativen.

Ordklasstyper

Öppna ordklasser (innehållsord)

- *bil, riktning, hamna, dike, köra, sten*
- Relativt betydelserika
- Betecknar personer, saker, egenskaper, handlingar
- Ständigt expanderande

Slutna ordklasser (funktionsord)

- *en, på, måste, och, mot*
- Relativt betydelsefattiga
- Betecknar relationer eller mer abstrakta grammatiska betydelser
- Mer eller mindre konstanta (*hen* är ett undantag)

Kokt fisk grönsaker
växt jord är
bästa alternativen.

Ordklasstyper

Öppna ordklasser (innehållsord)

- *bil, riktning, hamna, dike, köra, sten*
- Relativt betydelserika
- Betecknar personer, saker, egenskaper, handlingar
- Ständigt expanderande

Slutna ordklasser (funktionsord)

- *en, på, måste, och, mot*
- Relativt betydelsefattiga
- Betecknar relationer eller mer abstrakta grammatiska betydelser
- Mer eller mindre konstanta (*hen* är ett undantag)

och som
ovan kanske de
.

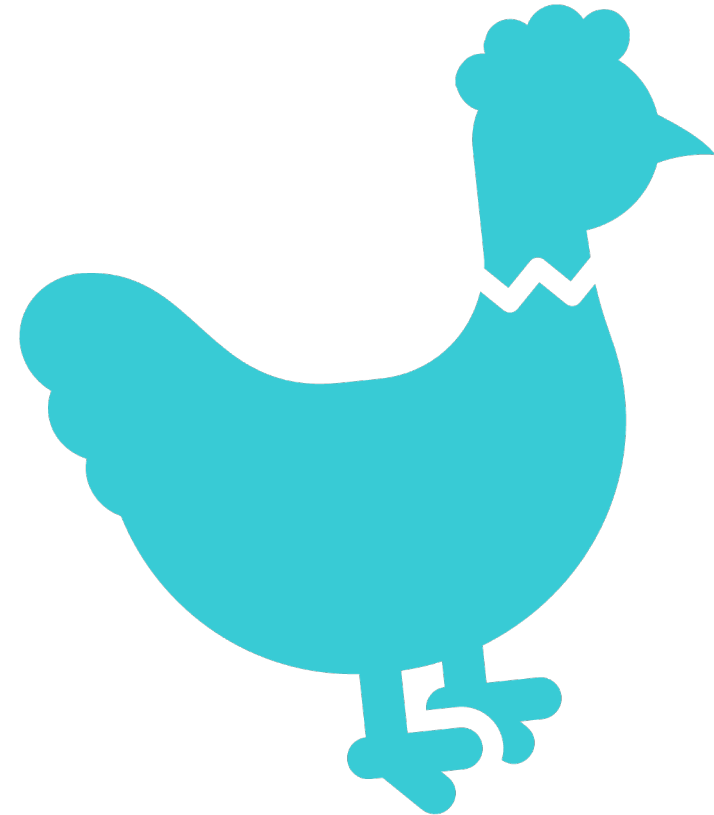
Ordklasstyper

Öppna ordklasser (innehållsord)

- Substantiv
- Verb
- Adjektiv
- Adverb

Slutna ordklasser (funktionsord)

- Artikel
- Räkneord
- Konjunktion
- Preposition
- Pronomen

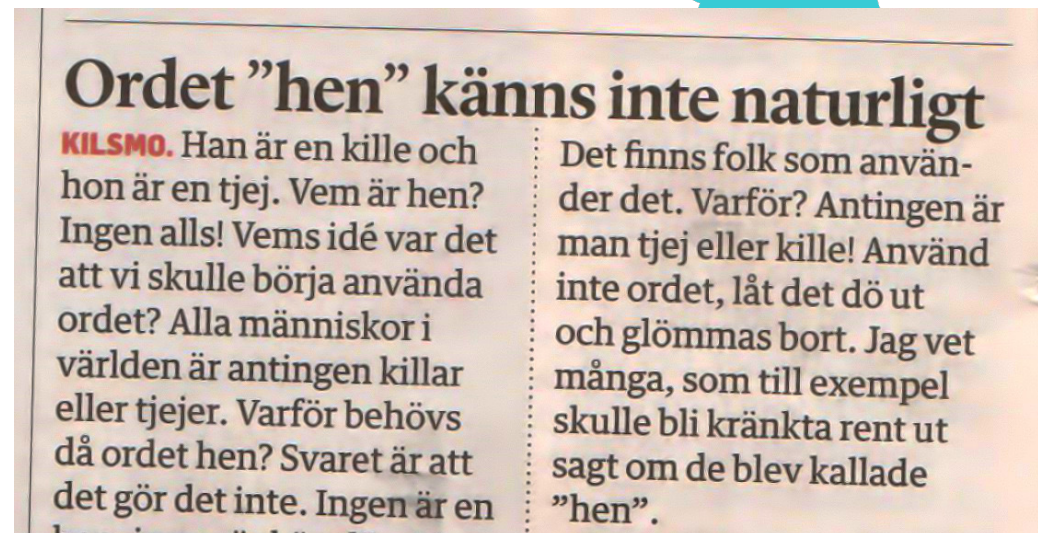
Ordklasstyper

Öppna ordklasser (innehållsord)

- Substantiv
- Verb
- Adjektiv
- Adverb

Slutna ordklasser (funktionsord)

- Artikel
- Räkneord
- Konjunktion
- Preposition
- Pronomen

Substantiv är namn på ting, så som klocka, hatt och ring...

Substantiv

Betydelsemässigt är det svårt att avgränsa substantiv: bil, ring, nyfikenhet, promenad, väderomslag

Kan böjas i fyra kategorier:

- **Numerus:** singular/plural
- **Kasus:** grundform/genitiv
- **Genus:** utrum/neutrum
- **Species:** bestämd/obestämd

Substantiv, numerus

Singular: en bil, ett tåg

Plural: många bilar, tre tåg

- *Ett glas mjölk, en bit socker*
- *De krockade*
- *De råkade ut för flera krockar*

Substantiv, kasus

- Grundform: min katt
- Genitiv: min katts matskål

Svenska	Finska
Hus	Talo
I huset (lokativ)	Talossa
Håller på att måla huset (partitiv)	Maalaan taloa

Substantiv, genus

Utrum/reale (n-genus): en stuga, stugan

Neutrum (t-genus): ett hus, huset

- Ett grönt hus
- En grön stuga

- Den gode mannen
- Den goda kvinnan

- Den snälle/snälla farbrorn

Species/bestämdhet

Obestämd form: en fabrik, ett möte

Bestämd form: fabriken, mötet

- Jag tar bilen.
- Jag tar en bil.

- Den stora fabriken – Den fabriken
- Det långa mötet – Det mötet

Verb är sådant man kan göra: sitta, springa, gå och köra...

Verb

Betecknar typiskt handlingar, ibland tillstånd

- *vinna, hoppa, springa, köra, sova, älska, andas, känna, heta*

Infinita former

infinitiv	vinna
supinum	vunnit
perfekt particip	vunnen
present particip	vinnande

Finite former

presens	vinner
preteritum	vann
imperativ	vinn

Verb

Tempus: dåtid, nutid, framtid

Modus: talarens inställning eller typ av talhandling.

- Sant = indikativ
- Hypotetiskt = konjunktiv
- Uppmaning = imperativ

Diates: indikerar om den som agerar är subjekt (aktiv) eller om den som blir utsatt för någonting är subjekt (passiv)

Svenska finita verb markeras för tempus och modus

Verb, tempus och modus

Tempus

• Presens	Nutid	<i>jag <u>vinner</u></i>
• Preteritum	Dåtid	<i>jag <u>vann</u></i>

Modus

• Indikativ	Sant	”normalmodus”, omarkerat modus
• Konjunktiv	Hypotetiskt	<i>Leve, vare, gånge</i>
• Imperativ	Uppmaning	<i>Vinn! Gå! Försvinn! Kom!</i>

Tempuskategorier

Tempus	Form	Exempel
presens	presens indikativ	Jag <u>springer</u> .
preteritum	preteritum indikativ	Jag <u>sprang</u> .
futurum	<i>kommer att/ska</i> + infinitiv	Jag <u>kommer att springa</u> . Jag <u>ska springa</u> .
pluskvamperfekt	<i>hade</i> + supinum	Jag <u>hade sprungit</u> .
perfekt	<i>har</i> + supinum	Jag <u>har sprungit</u> .

Hjälpverb

- Temporal: *ha, kommer (att), ska*
- Modala: *vill, bör, ska, måste, får, lär* m.fl.

Diates (aktiv/passiv)

- Chefen avskedade honom (aktiv)
- Han avskedades (passiv)
- Han blev avskedad (bliva-passiv)

- Han säljer boken (aktiv)
- Boken säljs av honom (passiv)
- Boken säljer bra (middle)

Adjektiven sen oss lär, hurudana tingen är.

Adjektiv

Betecknar typiskt egenskaper eller tillhörighet till en grupp

- *söt, glad, irriterad, akrobatisk, svensk, grön*

Kongruensböjning

- *en söt katt, den söta katten, de söta katterna*

Komparationsböjning

- *söt, sötare, sötast*
- *komplicerad, mer komplicerad, mest komplicerad*

Adverb

Anger tid, sätt, rum, orsak, grad, omständighet,...

- *Tåget verkar snabbt. Tågen verkar snabba.*
- *Tåget kör snabbt. Tågen kör snabbt.*

- *Alltså kommer jag.* Satsrelation
- *Jag kanske kommer.* Sanningshalt
- *Lyckligtvis kan jag komma.* Talarens attityd
- *Jag kommer inte.* Negering

Slutna ordklasser

- Pronomen
- Artikel
- Räkneord
- Preposition
- Konjunktion/subjunktion

Pronomen

- ”Istället för namn”
- Peter träffade Lisa igår. Han gav henne mina anteckningar.

- Substantivistiska pronomen uppför sig som substantiv, t. ex. *jag, honom, sig*
- Adjektivistiska pronomen uppför sig som adjektiv, t. ex. *några, övriga, enda*

Artikel

Bestämd (definit)

- *den/det/de*
- svenska och norska är bland de mycket få språken som uttrycker bestämdhet med nåde en framförställd och en efterställd artikel
 - den ståtliga strutsen

Obestämd (indefinit)

- *en, ett* (eng: *a/an, one*)
- endast i singular i svenska

Den stora fabriken – Den fabriken
Det långa mötet – Det mötet

Determinerare

- De män (artikel)
- Dessa män (demonstrativt pronomen)
- Några män (indefinit pronomen)
- Fyra män (räkneord)

Prepositioner

- Han sover **på** natten.
- Lampan sitter **i** taket.
- Vattnet rinner **under** huset.

Konjunktion

Bindeord som knyter ihop satsdelar eller satser av samma slag

- *och, men, ty, så, för, eller*

- Kalle och Lisa diskade.
- Kalle diskade men Lisa lagade bilen.

Subjunktion

Inleder bisatser

- Han inser **att** vi måste ändra inställning.
- Du kan läsa det här **medan** du väntar.
- Han kan **om** han vill.
- De kan ingenting **trots att** de har gått på universitetet.

Tack för idag!

